

Úvod.

Smrt každého člověka jest jistá, nejistý jest toliko její den. Kdo tedy má majetek, měl by včas na to pomýšleti, aby učinil o něm opatření, kterým by zabránil sporům, jež by mohly povstati mezi těmi, kdož by si činili nároky na majetek. Měl-li někdo děti nebo jiné blízké příbuzné a chce-li, aby jim připadl jeho majetek, jak ustanovuje zákon, nemusí ovšem o majetku pořídit. Chce-li se však odchýliti od zákonného pořádku, chce-li poskytnouti majetkové výhody i jiným osobám, které by při zákonné posloupnosti byly vyloučeny, chce-li vyloučiti z dědictví naopak osoby, které by jinak po zákonu měly dědický nárok, musí o svém majetku pořídit některým způsobem zákonem předepsaným. Nemá to odkládati, až pocítí, že se blíží konec. Při zdravých smyslech a kdykoliv dříve může pořídit s plnou rozvahou, bez ukvapení. Zabrání také tomu, aby po jeho smrti vznikly pochybnosti a spory, zda učinil pořízení ještě při úplném vědomí, rozvážně. Může také voliti vhodnou formu, svou poslední vůli, je-li třeba a vhodno, odvolati anebo změnití a, je-li zapotřebí, se přesvědčiti, že jeho pořízení vyhovuje ve všem zákonným požadavkům.

I. Právo dědické a pozůstalost.

Smrtí fysické osoby nezanikají mimo výjimečné případy práva a povinnosti, jež náležely zemřelé osobě, nýbrž přecházejí podle určitých pravidel na jiné osoby. Osoba (zůstavitel) může zřídit pro případ své smrti nová práva a povinnosti, ale taková nová práva a povinnosti mohou vzniknouti i bez jejího spolupůsobení jejím úmrtím. Nastává tu dědická posloupnost osob povolanych zůstavitelovou vůlí nebo zákonnými předpisy.

Souhrn právních předpisů, které upravují uspořádání soukromých práv a závazků zemřelé osoby, (pozůstalosti), ustanovují dědickou posloupnost, t. j. nastoupení určité osoby v tato práva a povinnosti, a ustanovují, za jakých podmínek a jak mohou vzejíti a vzházejí i jinak úmrtím určitým osobám práva a povinnosti, nazýváme dědickým právem.

Aby v určitém případě pozůstalost napadla jiným osobám,

jest třeba a) aby zemřela fysická osoba a b) byla tu po ní pozůstalost (§ 531 ob. z. obč. a na Slovensku a P. Rusi zvykové právo).

a) Smrt se prokáže úmrtním listem, anebo zprávou úřadu vedoucího úmrtní matriky; je nahrazuje pravoplatné usnesení příslušného soudu, jímž se některá osoba prohlašuje mrtvou (§§ 1 až 9 zák. ze 16. února 1883, č. 20 ř. z., zák. z 31. března 1918, č. 128 ř. z. a z 30. června 1921, č. 252 Sb. z. a n.) nebo jímž bylo vysloveno, že byl proveden důkaz smrti (§ 10 zák. č. 20/1883 ř. z., § 744 o. p. p., ve znění zák. č. 252 Sb. z. a n./1921). Ovšem, může se státi, že osoba prohlášená mrtvou nebo o níž byl uznán důkaz smrti za provedený, ve skutečnosti nezemřela nebo zemřela jindy, takže bude třeba zrušiti neb opravit usnesení a podle toho buď uvésti domněle zemřelého v držbu majetku, jehož se dostalo jiným osobám, nebo změnit i projednání pozůstalosti [§§ 10 b) a c) zák. z 31. března 1918, č. 129 ř. z., §§ 745—747 o. p. p. ve znění zák. č. 252 Sb. z. a n./1921].

Ústav »občanské smrti« jest našemu právu neznám. Pro správu majetku osob, které vykonaly slavné řeholní sliby (chudoby) ustanoví se sice opatrovník (§ 182 pat. z 9. srpna 1854, č. 208 ř. z.), takže nemohou samy s majetkem nakládati, ale působnost předpisů dědického práva nastane až po jejich smrti.

Zanikne-li právnická osoba (spolek a pod.), neplatí o jejím majetku ustanovení dědického práva.

b) Pozůstalostí jest souhrn veškerých soukromých majetkových práv a závazků zemřelého, pokud se nezakládají na poměrech toliko osobních (§ 531 ob. z. obč. a zvykové právo), t. j. pokud podle zákonných ustanovení nebo podle vůle stran nezanikají. Úmrtím osoby zanikají především osobní poměry a nenáležejí tedy k pozůstalosti. Tak zanikají otcovská moc, poručnictví a opatrovnictví, povinnost živiti zůstavitelovu manželku, živiti a zaopatřiti jeho děti (§ 143, § 11 zák. čl. XX/1877, srov. však §§ 795, 782 ob. z. obč., které neplatí podle zvykového práva), kromě povinnosti vyživovati a zaopatřiti jeho nemanželské děti, kteráž povinnost přechází jako jiný dluh na otcová dědice (§ 171 ob. z. obč. a zvykové právo), zaniká povinnost živiti rodiče v širším smyslu (ascendenty) (§ 154 ob. z. obč., § 11 zák. čl. XX/1877), dáti dceři věno (§ 1220 ob. z. obč., není podle zvykového práva) a synu výbavu (§ 1231 ob. z. obč., není podle zvykového práva). Z majetkových práv zanikají zejména osobní služebnosti (jako užívání, požívání), není-li jinak ustanoveno (§ 529 ob. z. obč., rovněž podle zvykového práva), výměnky, povinnost platiti a právo bráti doživotní důchod (§§ 955, 1285 ob. z. obč., podobně podle zvykového práva). Zrušuje se

zpravidla plná moc jak zmocnitelovou, tak zmocněncovou smrtí (§ 1022 ob. z. obč., rovněž podle zvykového práva), smlouva o výdělkové společnosti (§ 1206 ob. z. obč., stejně podle zvykového práva) a v některých případech smlouva služební (pracovní) a o dílo (§ 1171 ob. z. obč., podobně podle zvykového práva), zejména zaměstnancovou smrtí (§ 1448 ob. z. obč., podobně podle zvykového práva, § 27 zák. z 13. ledna 1914, č. 9 ř. z. o statkových úřednících), nikoliv zaměstnavatelovou (srov. § 52 zák. z 11. července 1934, č. 154 Sb. z. a n.). Práva a závazky vzniklé z takových právních poměrů (jako nevybrané výměnkové dávky, odměna ze zmocňovací smlouvy, nedoplatky služebních platů a pod.), trvají však dále a náležejí do pozůstalosti. Úmrtím oprávněného zaniká dále právo zpětné koupě a zpětného prodeje a předkupní právo (§§ 1070, 1071, 1074 ob. z. obč., stejně podle zvykového práva) a právo žádati bolestné, nebyl-li nárok již dohodou určen, zažalován nebo připojením se k trestnímu řízení jako soukromý účastník určitou částkou požadován (§ 1325 ob. z. obč., rozh. ze 16. června 1913, pres. 169/13, jud. 204, Gl. U. N. F. 6485, Práv. 566/13, 13. června 1923, Rv I 183/23, Sb. 2722, 22. srpna 1923, Rv I 622/23, Sb. 2866, 2. září 1932, Rv II 171/32, Sb. 11.858).

Má-li tedy v určitém případě nastati dědický nápad, musí tu býti pozůstalost (§ 72 nesp. pat., § 2 posl. odst., zák. čl. XVI/1894), ale nezáleží na tom, jakou má hodnotu, je-li aktivní či pasivní (§ 43 nesp. pat.), jen je-li zadlužena a nepatrná, může býti odevzdána na úhradu dluhů (iure crediti) (§ 73 nesp. pat.).

Jinak mluvíme o dědickém právu v subjektivním smyslu jako o právu, jež přísluší některé osobě k pozůstalosti jiné osoby, o právu dědití po ní, nastoupiti v práva a závazky zemřelého (v pozůstalost). § 532 ob. z. obč. definuje dědické právo jako právo ujmouti se držby celé pozůstalosti nebo její poměrné části (polovice, třetiny a pod.).

II. Dědic, dědictví – odkaz, odkazovník.

Komu náleží dědické právo, t. j. právo se ujmouti držby celé pozůstalosti nebo její části poměrné k celku (aliquotní) jako polovice, třetiny atd., nazývá se dědic a pozůstalost ve vztahu k dědici dědictvím (§ 532 ob. z. obč. a zvykové právo). Bylo-li na někoho pamatováno nikoliv takovým poměrným dílem pozůstalosti, nýbrž jen jednotlivou věcí, jednou nebo několika věcmi určitého druhu, penězi nebo právem, nazývá se to, čím na něho bylo pamatováno, odkazem (legátem), i kdyby to bylo

podle hodnoty největší částí pozůstalosti (na př. dům, statek, bankovní depot a pod.), a ten, jemuž to bylo odkázáno, neposuzuje se jako dědic, nýbrž jako odkazovník (legatář). Zůstavitel může také jednomu nebo několika dědicům předem určit odkaz a mluvíme pak o praelegátu (přednostním odkazu), ale o něm neustanovuje zákon nic zvláštního a dědicové budou posuzováni vzhledem k tomuto odkazu jen jako odkazovníci (§ 648 ob. z. obč. a podobně zvykové právo). Jest tedy dědická posloupnost universální (povšechnou) posloupností, určitá osoba (dědic), jsou-li splněny její podmínky, vstoupí do veškerých práv a povinností, pokud náležejí k pozůstalosti nebo byly zřízeny zůstavitelovým nařízením nebo vzcházejí jeho úmrtím bez jeho spolupůsobení. Dědic jest povšechným nástupcem (universálním nástupcem). Naproti tomu odkazem může se nabýti jen jednotlivé pozůstalostní věci nebo více jich a odkazovník jest singulárním nástupcem.

III. Povolání dědice.

Aby se někdo mohl dovolávati určité pozůstalosti, jest třeba, aby byl povolán za dědice, aby mu pozůstalost byla nabídnuta či, jak říkáme, byla mu deferována. Dědictví svědčí tomu, kdo má důvod delační, (jest k pozůstalosti povolán), což státi se může dědickou smlouvou, posledním pořízením anebo zákonem. Naše právo zná tyto tři delační důvody (t. j. právní důvody, které opravňují některou osobu přihlásiti se k určité pozůstalosti, činiti na ni dědické nároky). Podle nich rozeznáváme posloupnost smluvenou, závětní (testamentární) a zákonnou (intestátní). V tomto pořadí jeví se též jejich účinnost. Je-li zřízena platná dědická smlouva, jest k dědictví povolán dědic v ní ustanovený. Není-li platné dědické smlouvy, nebo nedojde-li účinnosti, jest povolán k dědictví nebo k části, o níž nemůže býti nebo nebylo pořízeno, dědic (nebo dědicové) ustanovený v platné závěti (testamentu). Není-li ani platné dědické smlouvy ani platné závěti, nebo nedojde-li k jejich účinnosti, nastoupí zákonná posloupnost.

Tyto tři způsoby dědického práva mohou býti zároveň vedle sebe, takže poměrný díl téže pozůstalosti může náležeti jednomu z dědiců ze smlouvy, jiný druhému z poslední vůle a jiný opět třetímu ze zákona. Naopak zase může manžel býti povolán k dědictví ze všech tří delačních důvodů, jiný dědic podle posledního pořízení i ze zákona. (Srov. §§ 533, 534, 727, 728, 757 ob. z. obč.) (Ustanovení § 757 neplatí v tomto rozsahu, kdežto ostatní ustanovení platí jako zvykové právo.)

Zůstavitel nemůže však pořídit v zemích České a Moravskoslezské dědickou smlouvou o celé pozůstalosti, nýbrž čtvrtina musí mu zůstatí volnou k jinému nařízení. Díl, o němž nemůže býti smlouvou pořízeno, připadne pak dědicům ze závěti, je-li o něm platně pořízeno, jinak zákonným dědicům. Zůstavitel však ani nemusí pořídit o celé pozůstalosti. Pořídí-li (ať smlouvou nebo závětí) jen o části, budou k dědictví povoláni spolu dědicové jím ustanovení (ve smlouvě nebo v závěti) a zákonní dědicové.

Poněvadž ustanovení týkající se jak dědické smlouvy, tak i posledních pořízení jsou různá v každé z obou našich právních oblastí, nutno pojednati zvláště o každém z obou práv. Jednati zde budeme jen o dědické smlouvě a o posledních pořízeních.
